

KATHOLIEK ADELIIJK LANDLEVEN

Naar aanleiding van: G.A. Hutten, ed., *Jonker op de Heerenbrink onder Lierderholthuis. De briefwisseling (1734-1773) tussen Hendrik Arent van Oldenneel en Alexander W.D. van Hugenpoth*, (Kampen: Stichting IJsselacademie, 2000, 359 p.)

De adellijke Margareta van Oldenneel had in de regel nauwelijks tijd om een brief te schrijven. Ze wilde haar tijd nuttig besteden, bijvoorbeeld aan zo iets nuttigs als de inmaak. Haar echtgenoot, de jonker Hendrik Arent van Oldenneel tot Heerenbrink, was minstens even druk in de weer met veulens, koeien, jachthonden en pachten, maar vond desondanks wel tijd om brieven te schrijven. Soms zelfs in de kleine uurtjes. Gelukkig maar, zoals op grond van zijn brieven aan zijn oom Alexander van Hugenpoth valt vast te stellen.

Algemeen is de veronderstelling dat het met de Overijsselse adel in de achttiende eeuw economisch niet goed ging. Dat was in ieder geval anders bij Hendrik Arent, want hij was een uiterst succesvolle agrarische ondernemer. Zijn vermogen – eigenlijk dat van zijn vrouw – wist hij te vergroten van circa 40.000 gulden tot circa 80.000 gulden. En dat ondanks de steeds weerkerende ‘grasserende’ veeppest en optredende overstromingen van de IJssel. Een mooie prestatie, omdat hij als katholieke edelman zijn inkomen niet kon aanvullen met hoge of lage, goed en minder goed betaalde publieke ambten. Slechts het markerichterschap was voor hem bereikbaar. De door Hendrik Arent geschreven brieven laten gedeeltelijk zien hoe hij dat voor elkaar kreeg. Door een zuinige, misschien wel krenterige levensstijl, door land te kopen en te verkopen, door pachers kort te houden en bij een kans op toedekking de fiscus wat voor te spiegelen. Hij werd zeer boos en reageerde weinig verheven toen een zus van zijn vrouw haar rechtmatig ouderlijk erfdeel kwam opeisen. Verbitterd was hij dat ‘die duysenden voor altoos uyt de familie sijn gegaan’. En voor ‘de’ leze men natuurlijk ‘mijn’.

Op klachten over zijn eenvoudige levensstijl verdedigde hij zich aangebrand met: ‘Wij leven hier als de Overijssels Jonkers mode, na de Cleefse en Overquartierse grootsheyd

kunnen nog willen wij ons reguleren’. Zo was het, ‘schraapagtig’ oordeelde hij anderen. Toch verscheen er na verloop van tijd op de Heerenbrink enige luxe: wijn (vanwege ziekte natuurlijk), porselein en een koets.

Typerend voor zijn stand mat Hendrik Arent personen in de eerste plaats naar hun bezit. Met nauw verholen jalouzie keek hij naar de protestantse riddermatige edelen, hun goede emolumenten en rijke huwelijken. Al was hij zelf van bestuur buitengesloten, hij verdedigde de bestaande sociale orde. De meest depreciërende termen bewaarde hij voor mensen die het minder voor de wind ging. Pachers maakten Hendrik Arent wel rijk, maar dat betekende nog geen respectvolle bejegening. Zo kenschetste Van Oldenneel een arme pachter als een ‘in superlativo gradu canailleuse familie’. Het ‘gemeene’ en ‘gepeupel’ diende zich zeker niet met de heersende politiek te bemoeien, zoals dat in 1747 dreigde te gebeuren. Oom en neef betitelden elkaar natuurlijk als ‘HoogWelGebooren Heer’ en noemden zich bij deftige gelegenheden baron.

De familie Van Oldenneel was katholiek, en Hendrik Arents adellijke standsbewustzijn blijkt ook uit zijn relatie met priesters. ‘Impertinente papen’ moesten hun plaats kennen en vooral niet te veel praatjes krijgen. Zijn geloof lijkt nogal formalistisch. Vooral het handhaven van rituelen komt ter sprake. Zo maakte zijn echtgenote vier weken na de geboorte van een kind de traditionele kerkgang. Zonder een spoor van ironie bericht hij regelmatig dat de jaarlijkse vasten gelukkig niet al te sober was verlopen. Maar soms was er een ‘slegten vasten’, dan was de vis die anders in overvloed met smaak werd gegeten schaars. Hij was trouwens danig in zijn schik met de kerkelijke dispensatie die hem toestond om in de vasten eieren te eten. Was dit een formele erkenning van zijn status binnen de parochie? *Do ut des* politiek van de katholieke kerk? Want Hendrik Arent spande zich als rijkste bewoner wel voor de kerk in. Al mocht het financieel niet veel kosten, het was in de regel de arme parochie die het benodigde geld opbracht. De lokale katholieke parochies hadden overigens meer met elkaar te stellen, dan met de protestantse overheid. Slechts het optreden van de Sallandse drost

Van Huffel tot Verborg zorgde een korte tijd voor extra financiële druk.

Het culturele leven op de Heerenbrink was voornamelijk agrarisch van aard. Van Oldenneel was soms druk met kwartierstaten en besteedde veel aandacht aan de juiste uitvoering van zijn wapen en dat van zijn voorouders. Behalve de krant werd er niet veel gelezen, in de brieven is daar in ieder geval niets van te merken. Hendrik Arent lardeerde wel met Latijnse standaarduitdrukkingen zijn brieven – restanten van een genoten opvoeding. De opvoeding van zijn eigen kinderen lijkt de enige investering in cultuur.

Kinderen telde het gezin van Hendrik Arent in overvloed, er werden veertien zonen en dochters geboren van wie er drie jong stierven. Van zijn zonen gingen er twee het klooster in, drie begonnen een militaire carrière aan een van de buitenlandse katholieke hoven, zelfs aan het keizerlijke hof te Wenen. Drie dochters gingen het klooster in, voor drie andere werd een huwelijk garrangeerd. Zo goedkoop mogelijk, lijkt het. Een keer verklaarde Hendrik Arent aan de vader van een kandidaat een jaargeld van honderd gulden niet te kunnen betalen, of wilde hij dit niet?

Wat er na de dood van Hendrik Arent gebeurde, is eigenlijk een anti-climax. Radicaal nam de nieuwe generatie afstand van de oude, want geen van de zonen voelde zich geroepen de exploitatie van de Heerenbrink voort te zetten of uit te breiden. Een dochter bleef er wonen, en de overige leden van de familie verspreidden zich over Europa.

Dit hier impressionistisch geschetste leven van een roomse landjonker is slechts een keuze uit de bijzonderheden die in de bijna honderd brieven voorkomen die Hendrik Arent van Oldenneel aan zijn Gelderse oom Alexander van Hugenpoth schreef. Ze werden gevonden, verzameld en geannoteerd door G.A. Hutten. De IJsselacademie zag het belang van deze bron in, en gaf de brieven in een kloek boek uit. Het boek is voorzien van een brede inleiding over de families Van Oldenneel en Van Hugenpoth, de bezittingen van Hendrik Arent en de positie van de katholieken in Salland. De brieven zijn in chronologische volgorde opgenomen. Iedere

brief is voorzien van een korte samenvatting en een toelichting in de vorm van noten. Onder alle omstandigheden kan Van Oldenneel op veel krediet van de editeur rekenen. De kracht van de editeur zijn het detail en de feiten. Dankzij de archiefstukken is het boek is een *Fundgrube* voor plaatselijke en regionale historici. Raadpleging van deze fascinerende bronnenpublicatie kan een belangrijke bijdrage leveren aan een bredere studie over de maatschappelijke positie van katholieke edelen in Overijssel.

Kleine fouten en omissies zijn onvermijdelijk. Zo zijn er bij de annotatie enkele personen overgeslagen, en is de zeer vaak voorkomende 'pr. Fabius' geen professor maar een eenvoudige Zwolse procureur. De persoonsindex is niet door de editeur gemaakt, en helaas is dit voor een bronnenpublicatie essentiële onderwerp vol omissies, en in feite dus onbruikbaar.

Jean Streng